

– 610 p.; **41.** Gregory T. A history of Byzantium: 306-1453. – Oxf.: Blackwell, 2004. – XV, 1081 p.; **42.** Hanson R. The search for the Christian doctrine of God: the Arian controversy 318-381. – Edinburgh: T and T Clark, 1988. – 361 p.; **43.** Harmless W. Desert Christians: an introduction to the literature of early monasticism. – Oxf.: Oxford University Press, 2004. – XII, 445 p.; **44.** Herrin J. The formation of Christendom. – L.: Phoenix, 2001. – XXIII, 716 p.; **45.** Hussey J. The Orthodox Church in the Byzantine Empire. – Oxf.: Oxford University Press, 1986. – VII, 358 p.; **46.** Louth A. Denys the Areopagite. – L.: Continuum, 2001. – XVIII, 349 p.; **47.** L’Huillier P. The church of the ancient councils: The disciplinary work of the first four ecumenical councils. – Crestwood N.Y.: St. Vladimir’s Seminary Press, 1995. – XXXV, 510, V p.; **48.** Milman H.H. History of Ancient Christianity. – L.: Egypt Exploration Fund, 1844. – 618 p.; **49.** McGukin J. St. Cyril of Alexandria: the Christological controversy: its history, theology, and texts. – Crestwood N.Y.: St. Vladimir’s Seminary Press, 2004. – IX, 360 p.; **50.** Pelikan J. The Christian tradition: A history of the development of doctrine 1. The emergence of the Catholic tradition (100-600). – Chicago L.: University of Chicago Press, 1971. – XI, 435 p.; **51.** Pelikan J. The Christian tradition: A history of the development of doctrine 2. The spirit of Eastern Christendom (600-1700). – Chicago L.: University of Chicago Press, 1974. – XIII, 492 p.; **52.** Rapp C. Holy bishops in late antiquity: the nature of Christian leadership in an age of transition. – Berkeley, CA: University of California Press, 2005. – 651 p.; **53.** Rusell N. Cyril of Alexandria. – L.: Routledge, 2000. – 203 p.; **54.** Ruffuer H. The Fathers of the Desert: In 2 vol. – N.Y.: Crossroad, 1850. – Vol. I. – 293 p.; **55.** Rubenstein R. When Jesus became God: the struggle to define Christianity during the last days of Rome. – San Diego, CAL.: Harcourt, 1999. – XVI, 420 p.; **56.** Regan G. First crusader: Byzantium’s holy wars. – N.Y.: Macmillan, 2003. – 484 p.; **57.** Samuel V. The Council of Chalcedon reexamined: a historical and theological survey. – Philadelphia, PA Xlibris, 2001. – XIV, 540 p.; **58.** Taylor I. Ancient Christianity: In 2 vol. – L.: Egypt Exploration Fund, 1844. – Vol. I. – 505 p.; **59.** Wessel S. Cyril of Alexandria and the Nestorian controversy: the making of a saint and of a heretic. – Oxf.: Oxford University Press, 2004. – XXV, 375 p.

УДК 94(477.82-2)«1528»:33

Алла БОРТНІКОВА

**ПРИВІЛЕЙ («ЛИСТ») ЖИГИМОНТА I (1528 р.)
ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ПРИВАТНОВЛАСНИЦЬКОГО МІСТА
ОСТРОЖЕЦЬ НА ВОЛИНІ**

Здійснено джерелознавчий аналіз привілею («листа») Жигимонта I від 29 червня 1528 р. князю Петру Михайловичу Головні-Острожецькому, троцькому городничому на заснування міста, надання йому Магдебурзького права в його спадковому маєтку Острожець на Волині.

Ключові слова: Велике князівство Литовське, Волинська земля, лист, привілей, великий князь литовський, король польський, князь, маєток, володіння, місто, Магдебурзьке право, ярмарка.

Алла **БОРТНИКОВА**

**ПРИВИЛЕГИЯ («ЛИСТ») ЖИГИМОНТА I (1528)
КАК ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ ЧАСТНОВАДЕЛЬЧЕСКОГО
ГОРОДА ОСТРОЖЕЦ НА ВОЛЫНИ**

Осуществлен источниковедческий анализ привилегии («листа») Жигимонта I от 29 июня 1528 г. князю Петру Михайловичу Головни-Острожецкому, троцкому городничему на основание города, предоставление ему Магдебургского права в его наследственном владении Острожец на Волыни.

Ключевые слова: Великое княжество Литовское, Вольнская земля, «лист», привилегия, великий князь литовский, король польский, князь, владение, город, Магдебургское право, ярмарка.

Алла **BORTNIKOVA**

**PRIVILEGE («LETTER») ZHIGIMONT I (1528)
AS THE SOURCE OF THE HISTORY OF THE PRIVATE CITY
OSTROZHETS IN VOLHYNIA**

Carried out an analysis of source privilege («letter») Zhigimont I on June 29, 1528 to Prince Petro M. Holovni-Ostrozhetskij, mayor on the city's founding, giving him Magdeburg law in his ancestral estate Ostrozhets in Volhynia.

Keywords: Grand Duchy of Lithuania, Volhynian land, letter, privilege, Grand Duke of Lithuania, the Polish king, prince, estate, possession, city, Magdeburg Law, fair.

Постановка проблеми. На Волині в XVI – першій половині XVII ст. відбувався активний процес заснування міських поселень (локація). В історіографії утвердилася думка, що за цей період королівська адміністрація видала волинській шляхті 190 локаційних привілеїв на заснування міських поселень, у тому числі 101 привілей на осадження міст у Луцькому повіті, 68 – у Кременецькому і 21 – у Володимирському. З різних причин не всі ініціативи щодо заснування міст стали реалізованими на практиці. Насправді, зауважує І. О. Ворончук, впродовж XVI – першої половини XVII ст. в Луцькому повіті виникло 62 міста, у Кременецькому – 39, а у Володимирському – лише 12 нових міст [6, с. 277]. За підрахунками А. Є. Заяця, із загальної кількості волинських міст цього періоду великокнязівських (королівських) локацій було 2, церковних – 7, усі інші були приватновласницькі [11, с. 69, 90]. Отже, переважна більшість новозаснованих міст Волині були приватновласницькими.

Огляд джерел та літератури. Історія малих міст як самостійна наукова проблема стала розроблятися вченими-медієвістами з 60-х років XX ст. Вона стала об'єктом локальних і регіональних досліджень [21, с. 22–58; 20, с. 3–19; 18, с. 79–93]. Постановка проблеми важлива з тієї причини, що в середні віки невеликі міста переважали в загальній масі міських поселень. Це стосується й Волинського регіону. Проблема дослідження різ-

них типів середньовічних міст в Україні ставив Я. Д. Ісаєвич. Учений доводив, що історію українського міста неможливо створити без написання історії середніх і малих міст, у яких проживала більшість міського населення [12, 160–167]. У наш час М. М. Капраль здійснив аналіз стану наукових досліджень історії міст України на прикладі Львова пізнього середньовіччя та ранньомодерного часу [13, 313–323]. На сучасному етапі розвитку урбаністики на прикладі німецьких міст А. Л. Рогачевський поставив низку важливих для дослідження питань з історії малих середньовічних міст [16, 43–62]. Серед них особливої гостроти набуває питання необхідності дослідження джерел, зокрема записів міського права, причому не лише загальновідомих (кодекси Магдебурзького права, Любецького права), а й локальних, що відображали особливості історії окремих міст.

Якщо в середньовічній Європі акти на самоврядування періодично ухвалювалися міськими общинами на зборах («сходах») і були продуктами переважно місцевої творчості й отримали назву статутів або вількюрів (волевиявень), то на Волині це були привілеї або листи польських королів і великих литовських князів. Для більшості приватновласницьких міст Волині локаційний привілей був і першою згадкою про їх міський статус. Іноді привілеї був чи не єдиним документом, у якому затверджувалося право власника на заснування міста. При цьому ініціатива отримання привілеїв майже завжди виходила від власника міста [8, 149–152; 17, 156–157]. Зміст цих та інших законодавчих актів центральної влади цього періоду дозволяє відповісти на низку непростих питань міської проблематики: як, де і на яких підставах виникло маленьке середньовічне місто, які зміни принесло місто в життя тогочасного суспільства, на яких принципах вибудовувалися відносини мешканців міста з його власником і представниками верховної влади, якими шляхами міщани добивалися виконання своїх прав і вольностей, чи зберігали їх, а чи втрачали, та інші. Відповідати на ці та багато інших питань дозволяють, як завжди, історичні джерела, в тому числі згадувані привілеї.

Метою публікації є аналіз листа Жигимонта I від 29 червня 1528 р. князю Петру Михайловичу Головні-Острожецькому на заснування міста в його спадковому маєтку – селі Острожець* у Волинській землі. Ставиться завдання охарактеризувати структуру грамоти, виявити специфіку дарованих прав мешканцям нового міста, їх зобов'язань перед власником і владою, з'ясувати механізм функціонування Магдебурзького права.

Виклад основного матеріалу. Співзвучність назв двох населених пунктів: «Острожець» і «Острог» – увело деяких дослідників в оману, внаслідок чого дата отримання Магдебурзького права в 1528 р. м. Острожем

* В наш час Острожець – село Млинівського району Рівненської області.

приписувалася Острогу. М. П. Ковальський звернув увагу на цю помилку таких дослідників, як А. Перлштейн, М. Максимович, С. Кардашевич, М. Тучемський, І. Новицький, П. Шумовський та ін., а також місцевих краєзнавців 60–70-х років ХХ ст. – Г. Равчука і О. Молчанова [14, 194–196]. Насправді Магдебурзьку грамоту Острог отримав за ініціативою і проханням князя В. К. Острозького 7 червня 1585 р. від польського короля Стефана Баторія.

Лист Жигимонта I Острожцю від 29 червня 1528 р. є одним з небагатьох, що дійшли до нашого часу в оригіналі [3, 20]. На це вказував М. П. Ковальський, аналізуючи виявлені ним локаційні і магдебурзькі грамоти містам України XVI – першої половини XVII ст. у складі коронних книг записів Литовської метрики [15, 5]. Документ публікувався археографічною комісією в XIX ст. у відповідному томі під назвою «Акты о городах» [1, 36–37]. Цей же документ зберігається у книзі записів Литовської метрики № 12 під назвою: «Привілем, позволення князю Петру Михайловичу в имену его Острожецком место садити и торги мети, и на права и вольности тому месту» [2, 522–523].

Невелике за обсягом, стандартне за формою, це історичне джерело має багатий внутрішній зміст. Великий князь литовський і польський король Жигимонт I видав лист на чолобиття городничого троцького, князя Петра Михайловича, який звертався до правителя з проханням дозволити йому в його спадковому («отчизному и дедизномъ») маєтку Острожці «место поднести и посадити». Князь просив запровадити в місті торги, мати щорічний ярмарок, а міщанам міста надати Магдебурзьке право: «право майтборское со всеми потребами установити». Отже, князь Петро Михайлович був дідичним власником Острожця [7, 14–143]. З метою подальшого його розвитку, щоб «место поднести», князь вносив конкретні пропозиції для реалізації своїх намірів. На цьому завершувалася вступна частина документа.

Упродовж XVI ст. дозволи на заснування міст у приватних володіннях були поширеним явищем, однак їх надання залежало від багатьох обставин. На позитивне ухвалення рішення вочевидь впливали як правові аспекти володіння маєтками, соціальний статус власника, його майнове становище, відповідні заслуги перед верховною владою та особисто правителем, так і географічне розташування володіння та багато інших. Реакція верховного правителя на чолобиття власників у плані змістової частини прав і вольностей для нового міста також суттєво відрізнялися. Джерела повідомляють про те, що у Великому князівстві Литовському практикувалися дозволи на осадження міста у приватних володіннях з наданням: одним – лише торгів і ярмарків, іншим – комплексу пільг і вольностей, поширених у державі.

Доволі змістовною є основна частина тексту, яка починалася поясненням мотивів надання такого дозволу. В ній підкреслювалося, що Жигимонт прийняв позитивне рішення із врахуванням колишніх заслуг («его

вернии послуги)), вірної служби правителю, яку князь «звукъ здавна чинити». Привертає увагу відсилання до «старовини», щоправда, хронологічно не визначеної. Посилання на «старовину» є традиційним для аналогічних документів того часу. Зміст королівського листа наочно демонструє вимоги, що висувалися до засновника міського поселення, гарантовані жителям права і вольності. У володінні князя в Острожці наказувалося «место поднести и осадити». Вказувався й поліетнічний склад населення міста: «Ляхи и Русью, Жиды и Орьмянь», що в умовах середньовіччя, коли соціально-правовий статус окремих національних громад суттєво відрізнявся, було надзвичайно важливим. Місто отримало також право на проведення щотижневих торгів («торг мети и встановити въ неделю»). У розпорядженні містилася настанова проведення заходів, спрямованих на оголошення жителям про щотижневі торги в Острожці, а також активне залучення до них населення, яке проживало у передмісті («закликати по всимъ сторонамъ и явно выславити»). У відповідь на прохання засновника міста про надання Острожцю права на проведення щорічних ярмарків («ярмарокъ врочный мети»), місто отримало таке право.

Зміст грамоти Жигимонта I показує, що король прихильно поставився до прохання, оскільки надав місту більше прав, ніж у нього просили. Правитель дозволив торгувати не лише у місті Острожці та володіннях князя Головні-Острожецького, а й за їх межами. До того ж, Жигимонт дав добро на проведення двох ярмарків («и ярмарки два въ рокъ тамъ мети»). Грамотою визначався час їх проведення. Перший ярмарок мав проводитися на свято Вознесіння Господнього, а другий – восени в день святого Луки. Запровадження ярмарків у місті Острожці відбувалося на умовах перевіреної часом практики їх організації та проведення.

У 30-ті рр. XVI ст. у Великому князівстві Литовському вже сформувалася традиція визначення конкретних часу і термінів (від 1 дня до 2–4 тижнів) проведення ярмарків у містах з Магдебурзьким правом, у тому числі й приватновласницьких [8, 151]. Як правило, ярмарки відбувалися у дні релігійних свят. Час їх проведення встановлювався з урахуванням етнічного і конфесійного складу населення. Враховувалися також дні проведення ярмарків у сусідніх містах з метою запобігання одночасному їх проведенню. Остання обставина, наприклад, відіграла визначальну роль для м. Києва. У цьому місті привілеєм Жигимонта I (1514 р.) визначені дати проведення ярмарків були невігідними для киян, оскільки збігалися з часом проведення ярмарків в інших містах. Тому листом Жигимонта III від 25 лютого 1592 р. попередні терміни анулювалися і запроваджувався новий час їх проведення. Утім і цей час не задовольнив киян із тієї самої причини. Тому актом від 9 жовтня 1592 р., прийнятим на сеймі у Варшаві, був запроваджений новий ярмарок – на Св. Юрія (23 квітня) й повернуто ярмарок на Різдво Богородиці (8 вересня) [4, 59]. Таким чином, встановлені привілеями терміни проведення ярмарків як у державних, так і приватновласницьких містах могли змінюватися (переносити-

ся на інше свято, відтермінуватися та ін.), що пояснюється умовами їх проведення в тому чи іншому місті.

Згідно з листом Жигимонта I, ярмарки в Острожці мали тривати тиждень («тыдень стояти»). В них мали право брати участь як мешканці міста, так і його околиць. Учасники ярмарків у документі фігурують під загальною назвою – «люди посполитыи». У документі висловлювалася турбота відносно безпеки учасників ярмарків і забезпечення безперешкодного та добровільного до них прибуття. Настанови з безпеки і добровільності мали забезпечуватися як під час торгівлі, так і в ході прибуття чи від'їзду посполських людей. Настанови правителя щодо порядку проведення ярмарків у місті Острожці завершувалися вказівкою на те, що започатковані норми і правила організації торгівлі в новому місті мали діяти на взірєць інших міст («месть наших»). Однак ці міста, а також їх статус (приватновласницькі, королівські і великокнязівські, церковні) не називалися.

Серед розпоряджень правителя знаходимо й дозвіл на добровільне поселення в місті прибулих та ремісників («людемь ихъ и ремесникомъ, хтобы-колвекъ по своей доброй воли до того места его пришелъ, добровольне сажатися»). Це положення документа фіксувало існуюче у Великому князівстві Литовському правило, за яким привілеї на Магдебурзьке право містили дозвіл на поселення у приватновласницьких містах нових мешканців [9, 467–468]. Ця практика переслідувала перспективні цілі розвитку міста, керуючись соціально-економічними мотивами. Поселення або осадження у місті Острожець дозволялося усім, хто колись добровільно переселився в місто («добрый воли до того места его пришелъ»). Як зазначалося, серед новопоселенців грамота виділяла ремісників, вочевидь тому, що з їх діяльністю значною мірою пов'язувався майбутній економічний розвиток міста.

У документі приписувалося зберігати кордони Острожця, які воно «долго и широко маеть». Звичайно, чітких кордонів міста не існувало, що в умовах його утворення (осадження) є цілком зрозумілим. Проблема фіксації кордонів для міст Волині різних форм власності, у тому числі й господарських, залишалася відкритою як у той час, так і в майбутньому, в силу поглинання містами передмість, близько розташованих сіл тощо.

Принципово важливим для вивчення історії Волині є положення листа про надання Острожцю Магдебурзького права. У межах існуючих кордонів («своихъ границахъ и межахъ») місто визволялося «зъ права руского и литовского и зъ иныхъ правъ посполитыхъ». Для Острожця, як і багатьох інших приватновласницьких міст Великого князівства Литовського, і не тільки, новими правовими нормами ставало Магдебурзьке право. У грамоті вказувалося на те, що починаючи з моменту її видачі необхідно управляти містом («справовати и радити») за звичаєм «права *майтборского*».

Серед міських посадовців згадувався війт, при цьому не вказувалися ані його обов'язки, ані повноваження. Вірогідно, в момент запровадження Магдебурзького права у цьому приватновласницькому місті Жиги-

монт I зафіксував лише основоположні початки цього права, яке зазвичай передбачало існування магістрату та наявність відповідних посадових осіб, у першу чергу вїта. У більшості приватновласницьких міст Великого князівства Литовського з Магдебурзьким правом магістрат обирався, але вїта призначав власник. Як правило, вїтвство було спадковим [22, 98; 9, 468]. Так, досліджуючи склад міського управління приватного Радзивіллів на Волині – Олики, Н. О. Білоус прийшла до висновку про те, що у приватновласницьких містах Волині практики виборів вїта не існувало і в XVI, і в XVII ст., а зберігалася традиція дідичного вїтвства [5, 64]. Вслід за вїтом у документі вказувалися міщани і «вси люде, которые будутъ въ немъ мешкати» і теперішні і майбутні («тыхъ часовъ нынешних и навечность»). Останні в усіх справах повинні керуватися («справовати и обыходити») Магдебурзьким правом. Привілей називав встановлений порядок звичаєм Магдебурзького права («обычай права *майтборского*»), яким на той час в інших містах керувалися «справують и радятъ». Однак привілей не вказав конкретного міста з Магдебурзьким правом як взірця для приватного міста Острожець.

Терміни дії в місті нових порядків управління на Магдебурзькому праві встановлювалися з моменту отримання привілею і «на вечность». У цьому вбачається характерна для середньовіччя практика присягання укладача листа чи привілею виконувати свої обов'язки. Хоч запевнення «на вечность» широко практикувалися, проте, як свідчить досвід, вони часто порушувалися. Ця особливість середньовічних історичних джерел підтверджується Л. І. Солодковою, яка на численних фактах, зафіксованих у середньовічних міських хартіях Західної Європи, показує, як міські сеньйори постійно порушували права, жалувані городянам «навечно» і «во веки веков», впроваджуючи нові повинності та служби [19, 145–159].

У документі окремою статтею виділялися права євреїв Острожця, оскільки ця категорія населення не підпадала під юрисдикцію Магдебурзького права. Євреї міста мали управлятися і судитися («радити и обыходити») за законами своєї громади: «тымъ правомъ, которымъ жидов... обходятъ, и справують, и бывають сужоны» [1, 37].

У зв'язку із запровадженням в Острожці Магдебурзького права, Жигимонт I в деталях пояснив сутність змін в організації торгівлі в місті та за його межами, у тому числі і в торгівлі кіньми та іншими тваринами. Окрему групу складали крамарі. У випадку, коли міщани і «крамары» з міста зі своїми товарами, зокрема «зъ конми, и зъ быдломъ, и зъ ыншими речьми своими торговыми» відправляються до інших міст і містечок, вони зобов'язані були оплачувати старі мита та соляне («соленичое»). Це розпорядження стосувалося господарських міст і містечок. Коли ж ті люди торгуватимуть у князівських та панських володіннях, де були запроваджені нові мита, вони «тамъ мыта и соленичое не мають платити». Отже, за привілеєм, міщани міста Острожця, які займалися торгівлею, звільнялися від сплати нових мит у князівських і панських містах.

Завершальною частиною диспозиції привілею Жигимонта I стали настанови правителя власникові міста. Останні прояснюють мотиви і мету складання документа, а також містять запевнення правителя в успішному розвитку міста на принципах Магдебурзького права. Так, Жигимонт I зазначав, що місто Острожець у володінні князя Петра Михайловича розвиватиметься успішно за умови слідування нормам магдебурзького права («ишь то къ праву маитборскому прислушить»). Обов'язковими умовами успішного функціонування цього права правитель вважав організацію торгів та ярмарків у місті, а також наявність інших пільг і вольностей («все члонки и дела»), спрямованих на його розвиток. У цій частині привілею за скупими рядками тексту простежується власний інтерес правителя. Надані права і вольності, зокрема в сфері торгівлі і господарського розвитку, на думку Жигимонта I, повинні сприяти загальному розвитку міста, його економічному піднесенню, що, в кінцевому підсумку, сприятиме збільшенню надходжень з міста до державної скарбниці.

У кожному окремому місті Великого князівства Литовського розмір повинностей та платежів, запроваджених привілеями, суттєво відрізнявся. У порівнянні з королівськими містами, приватновласницькі міста отримували, як правило, незначну частину прав і вольностей [22, 90–95]. Надаючи місту Острожцю Магдебурзьке право, Жигимонт I, по суті, нагородив троцького городничого, князя Петра Михайловича, поділившись тим самим частиною свого впливу в регіоні. Права і вольності надавалися власникові з правом наслідування: «князю Петру самому, и его жоне, и ихъ детям, и напотомъ будучимъ ихъ счадкомъ вечно и навеки непорушно».

Кінцевий протокол документа завірявся печаткою: «на твердость того, и печать нашу казали есмо привесити къ сему нашему листу». З метою посилення ваги і значення документа залучалися впливові у Великому князівстві Литовському свідки. Укладач намагався повідомити про свідків максимум інформації: поряд з їх високими званнями і посадами вказувалися і конкретні регіони, де вони управляли. Свідками підписання привілею, його легітимації були представники панів ради великого князівства: князь Ян, біскуп віленський; князь Павло, біскуп луцький і берестецький; воєвода троцький, найвищий гетьман, староста брацлавський і вінницький, князь Костянтин Іванович Острозький; воєвода віленський, канцлер великого князівства, староста белзький і мозирський, пан Ольбрахт Мартинович Гаштольд; пан віленський, староста гродненський, маршалок дворний, державця лідський і белзький, пан Юрій Миколайович Радивілович; маршалок земський, воєвода новгородський, державця меречський, ошмянський і давітівський, пан Ян Янович Заберезинський та інші пани ради.

Цей, на перший погляд, простий перелік свідків значно доповнює наші уявлення про існуючу систему управління у Великому князівстві Литовському. Вірогідно, до управління на місцях залучалися чи не найближчі до верховного правителя особи, придворні посади яких суміщалися з мі-

сцевими. Головні урядовці на місцях іменувалися по-різному (воєводи, старости, державці), в регіонах закріплювалися посадові особи з інших територій держави, зокрема з Вільно (Вільнюса). Список дозволяє відновити склад панів ради, де першими в ньому значилися представники католицького духовенства. Широке залучення посадових осіб з різних земель князівства для засвідчення привілею приватному місту на Волині вказує й на прагнення влади залучати представників регіонів до участі в державних справах.

Висновки. Таким чином, лист короля польського і великого князя литовського Жигимонта I (29 червня 1528 р.) був типовим законодавчим актом центральної влади для приватновласницьких міст Великого князівства Литовського. Документ поклав початок заснуванню міста на Магдебурзькому праві. В «отчизномъ и дедезномъ» володінні князя Петра Михайловича Головні-Острожецького в Острожці населення («люди посполитые») за Магдебурзьким правом отримало відповідні права і вольності, даровані привілеєм, насамперед право на проведення торгів та ярмарків. Регламентувалися порядок їх проведення і функціонування. Місту гарантувалося визнання його кордонів, а із запровадженням Магдебурзького права передбачалося їх розширення. Документ дозволив добровільно поселятися усім прибулим, особливо ремісникам. Мешканці міста, насамперед міщани, отримали низку прав економічного характеру: дозвіл на торгівлю в місті і за його межами; звільнення від оплати новопризначених торговельних мит. Привілей регулював норми міського життя, гарантував самоврядування міста. Особливістю організації самоврядування міста є її обмеженість. Міське самоврядування презентував лише вїйт. Зі змісту листа випливає своєрідна здібність правителя бачити перспективи розвитку приватного міста Острожця. Невеликий за обсягом привілей тяжіє до архаїчності, оскільки в умовах запровадження Магдебурзького права неодноразово посиляється на необхідність слідування старовині.

Джерела та література: 1. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Ч. 5, т. 1. Акты о городах (1432–1798). Киев, Унив. Тип., 1869. – С. 36–37. 2. Lietuvos Metrika. Kn.12. (1522–1529): Užrašymų knyga 12 / Parengė D. Antanavičius ir A. Baliulis. – Vilnius, 2001 // № 680. 1528. 06.29. – С. 522–523. 3. Каталог колекції документів Київської археографічної комісії 1369–1899. – К. : Наукова думка, 1971. – Док. № 20. – С. 20. 4. Білоус Н. О. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування / Н. О. Білоус. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 358 с. 5. Білоус Н. Міський уряд Олики на початку XVII ст. // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Олика і Радзівилли в історії Волині та України. Матеріали XVIII Волин. наук.-практ. істор.-краєзн. конф. : наук. зб. – Луцьк, 2006. – С. 64–68. 6. Ворончук І. О. Населення Волині в ХНІ – першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники: монографія / І. О. Ворончук.

– К., 2012. – 711 с. **7.** Л. В. Войтович вважає, що на сьогодні походження князів Головні-Острожецьких невідоме. Вони мали невеликий наділ у Луцькому повіті на Волині з центром у селі Острожець, який могли отримати від Свидригайла, як і багато його прихильників, які втратили свої князівства в інших землях. Петро Михайлович, троцький городничий, помер 1538 р. Його син Федір Петрович (помер 1569) був справником брацлавського і вінницького старости. Судячи з невеликої службової активності Головні-Острожецьких, вони до кінця зберігали статус удільних князів. Версія про їхнє походження від Гедиміновичів не має доказів // Войтович Л. В. Головні-Острожецькі // Енциклопедія Історії України. – Т. 2. – К., 2004. – С. 142–143. **8.** Гришкевич А. П. Частновладельческие города Белоруссии в XVI–XVIII вв. (социально-экономическое исследование истории городов) / А. П. Гришкевич. – Минск : Наука и техника, 1975. – 248 с. **9.** Грыцкевіч А. Прыватныўладальніцкія гарады / А. Грыцкевіч // Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя. У 2 т. Т.2 : Кадэцкі корпус – Яцкевіч / Рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) і інш.; З. Э. Герасімовіч. – 2-е выд. – Мінск : БелЭн, 2007. – С. 467–468. **10.** Див., наприклад, запровадження ярмарків в центрі великих латифундій у Білорусії і Литві – радзівіліўському Несвіжу: Гришкевич А. П. Частновладельческие города Белоруссии в XVI–XVIII вв. – С. 151. **11.** Заяць А. Є. Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття / А. Є. Заяць. – Л. : Вид-во «Добра справа», 2003. – 205 с. **12.** Исаевич Я. Д. Город Дрогобыч в XVI – XVIII вв. / Я. Д. Исаевич // Города феодальной России. Сб. ст. памяти Н. В. Устюгова. – М. : Наука, 1966. – С. 160–167. **13.** Капраль М. М. Стан та перспективи дослідження історії міст України: приклад пізньосередньовічного та ранньомодерного Львова / М. М. Капраль // Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича / Відпов. редактор Микола Литвин (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць. Вип. 20. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2011. – С. 313–323. **14.** Ковальський М. Магдебурзька грамота (привілей на самоуправління) місту Острогу 1585 р. / М. П. Ковальський // Острозька академія XVI–XVII ст. Енциклопедичне видання. – Острого : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2008. – С. 194–196. **15.** Ковальський Н. П. Локационные и магдебургские грамоты городам Украины в составе коронных книг записей «Литовской Метрики» второй половины XVI – первой половины XVII века / Н. П. Ковальський // Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории. Источники по социально-экономической истории России и Украины XVII–XIX веков : межвузовский сборник научных трудов. – Днепрпетровск : ДГУ, 1983. – С. 3 – 15. **16.** Рогачевский А. Л. Статуты Вильснака как источник по истории малого города и бюргерской правовой мысли XVI века / А. Л. Рогачевский // Средневековый город. Приложение к ежегоднику «Средние века». Выпуск 1. – М. : Институт всеобщей истории РАН, 2005. – С. 43–62. **17.** Сас П. М. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. / П. М. Сас. – К. : Наук. думка, 1989. – 232 с. **18.** Солодкова Л. И. Некоторые актуальные вопросы изучения истории средневекового города: вчера и сегодня / Л. И. Солодкова // Средневековый город : межвуз. науч. сб. Вып. 17. – Саратов : Изд-во Саратовского гос. ун-та, 2006. – С. 79–93. **19.** Солодкова Л.И. Город в политико-правовой системе средневековой Западной Европы (к историографии вопроса) / Л. И. Солодкова // Средневековый город : межвуз. науч. сб. Вып. 18. – Саратов : Изд-во Саратовского государственного университета, 2007. – С.145–159. **20.** Стам С. М. Некоторые

актуальные вопросы изучения средневекового города / С. М. Стам // Средневековый город : межвуз. науч. сб. Вып. 6. – Саратов : Изд-во Саратовского гос. ун-та, 1981. – С. 3 – 19. **21.** Ястребицкая А. Л. Малые города как проблема сравнительно-исторического изучения европейского средневекового города / А. Л. Ястребицкая // Средние века. – М. : АН СССР, 1988. – Вып. 51. – С. 22 – 58. **22.** Bardach J. Ustrój miast na prawie magdeburgskim w Wielkim Księstwie Litewskim do połowy XVII wieku // Bardach J. O dawnej i niedawnej Litwie. – Poznań, 1988. – S. 72–119.

УДК 931/939/37

Михайло САЙКО

РИМСЬКА ЛІТЕРАТУРА II СТ. ДО Н. Е. – II СТ. Н. Е. ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН В АНТИЧНОМУ РИМІ

У статті розглянуті фрагменти з творів римських поетів і письменників: Теренція, Горация, Овідія, Сенеки, Петронія, Персія, Йосифа Флавія, Марціала, Ювенала, Плінія Молодшого і Апулея, в яких вони зачіпають тему кредитних відносин в античному Римі. Проаналізовані згадки про окремі аспекти кредиту: умови надання позики, рівень відсоткової ставки і строки виплат за позикою. Визначені місця перебування банкірів у Римі. Розглянута діяльність римських банкірів: розмін грошей, депозити, надання позик і розрахунки за дорученням клієнтів. Проаналізовані згадки про банківську документацію.

Ключові слова: римська література, позичковий відсоток, античний Рим.

Михаил САЙКО

РИМСКАЯ ЛИТЕРАТУРА II В. ДО Н. Э. – II В. Н. Э. КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ КРЕДИТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В АНТИЧНОМ РИМЕ

В статье рассмотрены фрагменты из произведений римских поэтов и писателей: Теренция, Горация, Овидия, Сенеки, Петрония, Персия, Иосифа Флавию, Марциала, Ювенала, Плиния Младшего и Апулея, в которых они затрагивают тему кредитных отношений в античном Риме. Проанализированы упоминания об отдельных аспектах кредита: условия предоставления займа, уровень процентной ставки и сроки выплат по займу. Определены места пребывания банкиров в Риме. Рассмотрена деятельность римских банкиров: размен денег, депозиты, предоставление займов и расчеты по поручению клиентов. Проанализированы упоминания о банковской документации.

Ключевые слова: римская литература, ссудный процент, античный Рим.